

**Quæstionum Canonicarum, In Quinque Libros
Decretalium, Tomus ...**

In Librum II. Decretalium, Per Triginta Titulos Distributum, In Quo Agitur
De Judiciis, Foro Competenti, Libelli Oblatione, Mutuis petitionibus, ...

Krimer, Ferdinand

Augustæ Vindelicorum, 1708

Articulus II. De qualitate Testium.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73001](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73001)

1529. Not. præterea ex Testibus alios esse *juratos*, qui jurârunt; testes enim à Judicibus jurejurando adstringuntur, se nihil contra, quod verum esse sciant, dicturos; alios *locupletes* apud Cicero- nem, id est, *fideles*: quasi egeni infide- les sint: multos enim egestas coëgit falsos testes fieri; alios *classicos*, qui signandis testamentis olim adhibiti propter veracitatem, & fidem: & ideo à Latinis prædicti locupletes, & assidui dicuntur; nam viri primarum classium ditissimi erant omnium; ita Con- nan. l. 9. comment. c. 3. n. 1. alios *merce- narios*, qui testimonia sua pro mercede locant, vel tanquam merces vendunt. Testes *reprobatorii* vocantur, quibus, cum res aliter ostenduntur, necesse est reprobari priores testes, quod sicut ab adversario convento excipiendo, ita rursus ab Actore replicando fieri po- test: & tunc vulgo dicuntur *reproba- torii reprobatoriorum*: alios *negativos*, qui negando deponunt; alios *affirma- tivos*, seu *affirmatores*, qui idoneos esse tutores in jure affirmant: quos fide- jussorum vicem sustinere, habetur L. 4. in fin. ff. de fidejuss. tutor. his similes sunt, quos vulgo appellamus *certifica- tores*: alios *diobolares*, quos appellat eleganter Budæus *leves*, quod ipfos inopia ipsa refellat, quos fames magis, quam fama commovere creditur: sic antiqui dixerunt diobolares meretri- ces; alios *contestes*, ut videre est apud Lessium loc. cit. n. 33. quorum testimo- nia inter se conveniunt in delicto, ipsi- us loco, & tempore; unde opponun- tur testibus *singularibus*, quorum alter alterius dictum non confirmat, sed uterque suum tantum; De quibus plu- ra V. n. 1621. & seqq.

1530. Not. 2. *Attestationem*, ut tradit Pe- reyra in Elucidario l. 2. elucid. 20. Sect. 2. n. 1369. esse invocationem, quâ Deus adducitur in testem; & à Sanchez l. 3. Decalog. c. 1. n. 1. definiri, *invocationem divini nominis in testimonium*. Differt ab oratione, quia hæc est invocatio di- vini nominis, gratiâ petendi auxilii, ut à misericorde, & omnipotente: per illam autem petitur, ut tanquam testis infallibilis testetur affirmatum. Pos- tulat tres comites, nempe *veritatem*,

ut quis juret rem veram; *justitiam*, ut ju- ret rem justam ac licitam; & *judicium*, ut juret ex causa. Si desit *veritas*, effi- citur Deus, vel ignorans, vel improbus, cum adducatur in testem falsitatis, & semper est lethale; si desit *justitia*, efficitur Deus injustus, & quasi coope- rator mali promissi: & est lethale, aut veniale pro ratione materiæ. Si desit *judicium*, fit Deo irreverentia, quate- nus sine causa in testem adducitur: & tunc si super re levi, vel quæ majus bonum impediatur, fortè non excedit veniale. Cæterum hic per *attestati- ones* intelliguntur dicta testium, vel testimonia, ordine juris, scripto de- ducta; ut tradit idem Author l. 2. elu- cid. 16. S. 5. n. 1202.

ARTICULUS II.

De qualitate Testium.

1531. Communis regula est, quòd, ut testis aliquid probet, debeat esse *idoneus*, & *fidelis*, non *conductus pretio*, & *jeju- nus*, c. Placuit. 1. h. t. idoneus censetur, qui nullo jure à testificando repellitur, L. 1. §. 1. ff. de test. nec ullâ legitimâ excep- tione à testamento repelli potest, c. 1. de consang. & affinitat. ibi: *si per testes circumspicos omni exceptione majores in- veneris, &c.* Not. autem aliquos jure prohiberi à testificando, vel in totum, & omnino, alios autem tantum in certis causis, pro vel contra certas personas, ut patebit ex dicendis. *Fidelis* hic dici- tur, qui est fide dignus, minus suspec- tus, & moribus probatus; arg. L. 2. ff. h. t. & extra suspicionem, quòd gratiæ, ac potentatui sit posthabiturus suam fi- dem; Zoësius h. t. n. 1. nec sit pecuniâ conductus, scilicet pro actu testifican- di. Talis enim censetur corruptus, & vel à parte, vel ex officio Judicis re- pelli potest, c. 1. h. t. junct. gl. V. pretio, c. sicut nobis 19. eod. c. fin. 14. q. 5. L. 3. §. lege Julia, ff. de testib. *Jejunus*, quan- tum scilicet est *de honestate*, & *consilio*, ratione juramenti, quod præstare de- bet; non autem *de necessitate*, vel *præ- cepto*. Unde si aliquando fuit, jam venit in desuetudinem; sic Pirhing. h. t. n. 3. his præmissis:

Ccc 3

Quæ-

1532.

Quæres 1. An *impuberes*, & *minores* sint testes idonei? Resp. *impuberes*, *pupillos*, & *minores* (si sint masculi) 14. (si *fœminæ*) 12. annis, esse simpliciter & absolute inhabiles ad testificandum. 1. in causis civilibus, 2. in criminalibus; idque propter defectum, & infirmitatem iudicii, ut dicitur *L. 3. §. Lege Julia, L. Inuiti. 9. ff. h. t. V.* Sed nec *pupillus*, saltem proximus infantia; unde talis *pupillus*, esto juramento contraveniat, non habetur pro periuro, *L. 26. ff. de iurejur. ibi: quamvis pupillus non videatur pejerare, quia sciens fallere non videatur*; & habetur 4. q. 3. c. 3. *ibi. sed nec pupillis testimonium denuntiari debet*; intellige proximis infantia; si enim sint pubertati proximi, videntur posse, *arg. L. fin. §. ff. de liberali causa*, ubi supponuntur posse jurare. Hæc tamen regula limitatur. 1. ut non procedat, si agitur de crimine læsæ Majestatis; nam in hoc etiam *impubes* testari potest; ex *L. de minore, 10. §. 1. ff. de questionibus, junct. gl. in L. 19. §. sed nec pupillus, ff. h. t.* secundo, ut non procedat, si *pupillus* factus *pubes* testetur visa in ætate *pupillari*; sic *gloss. in L. 3. ff. h. t. V. Impuberes*; at intellige, si tunc *capax* fuit intelligere, quæ acta sunt. Hinc quando dicitur, *impuberes nihil scire, L. fin. ff. de juris & facti ignor.* intelligitur, si ex scientia *damnum* aliquod ad ipsos perveniret; *Vallensis* in summa, *h. t. n. 3. V. infra n. 1541.*

1533.

Quæres 2. Quid dicendum de *furiis*, *cæcis*, *mutis*, & *surdis*? Resp. 1. *furiosos* esse inhabiles ad testificandum de rebus visis tempore furoris (etiam dum sunt sanæ mentis) vel de rebus visis ante furorem, si deponant tempore furoris. *c. 1. §. tria sunt, 3. q. 7. §. Item furiosi, Instit. quib. non est permiff. facere testam.*

Resp. 2. *Cæcos* esse inhabiles ad testificandum de visu, nisi deponant de visis ante cæcitatem; vel de auditu, *L. 18. C. de testib. c. testes, 3. q. 9. c. cum causam, 37. eod.* ubi habetur, testes diligenter examinandos esse, & puniendos, qui eos impediunt; ac ipsorum testium multitudinem esse refrænantiam. Examinandi autem sunt cum-

primis de negotio rei gestæ, an scient negotium gestum, & ut *causam scientiæ dicant*, quo sensu videlicet, *oculis, auribus* &c. deprehenderit; sin autem res sensu perceptibilis non est v. g. quòd Titius sit Dominus, tum aliam *causam scientiæ suæ* afferre debent, quia v. g. legerunt testamentum, in quo ipsi Titio ager ille legatus erat; deinde examinari debent de loco, tempore, & aliis circumstantiis pertinentibus ad facti declarationem, & testium deprehendendum consensum, vel dissensum; denique de fama, & relatione aliorum, ipsorumque testium credulitate, id est, num credant, vel etiam certi sint, rem gestam esse? abstinendum tamen est non tantum ab incongruis, seu ad causam non pertinentibus, sed etiam à nimium exquisitis interrogationibus, consideratâ tamen qualitate personæ, quæ examinatur, uti videre licet apud *Farinacium q. 73. n. 26. & 48. & Imola in c. cum causam, 37. h. t. n. 6. Abb. n. 13.* Ex hoc Resp. 3. furdum, tantum esse idoneum testem de his, quorum cognitionem habere, & cognitionis signa sufficientia edere potest, quod etiam procedit de muto, saltem in civilibus.

Quæres 3. Quid dicendum de servis? Resp. servos esse inhabiles ad testificandum, *L. 11. C. h. t. c. 10. de verb. signific.* ubi dicitur, testes, qui in iudicium adducuntur, considerari conditione, naturâ, & vitâ; *conditione*, si liber, non *servus*; nam sæpe servus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. *Naturâ*, si vir, non *fœmina*: nam *varium*, & *mutabile* testimonium semper *fœmina* producit: *Vitâ*, si innocens, & integer actu: nam si vita bona defuerit, fide carebit; non enim potest justitia cum scelerato homine habere commercium. Limitari tamen debet responsio, ut non procedat in defectu probationum aliarum, si testimonium eorum per tormenta exprimitur, *L. 7. ff. h. t. junct. glos. V. Servi*; secundo in causis criminum exceptorum. Nam in his, etiam cæteroquin inhabiles, admittuntur, *c. 5. de heret. in 6. ibi: in fidei favorem concedimus, ut in negotio inquisitionis hereticæ pravitatis, excom-*

excommunicati, & participes, vel socii criminis, ad testimonium admittantur: præsertim, in probationum aliarum defectum contra hæreticos, crederites, fautores, receptatores & defensores eorum, si ex verisimilibus conjecturis, & ex numero testium, aut personarum (tam deponentium, quam eorum, contra quos deponitur) qualitate, ac aliis circumstantiis sic testificantes, falsa non dicere, præsumantur; & c. 8. eod. in 6. §. Licet verò, ibi. Licet verò periuri à testimonio, etiam post pœnitentiam, repellantur: si tamen ii, qui coram inquisitoribus jurantes, tam de se, quam de aliis super factò hæresis dicere veritatem, eam celando dejerent, & postmodum velint corrigere dictum suum, contra se, ac alios suos complices deponendo (cùm crimen huiusmodi sit exceptum) si ex manifestis indiciis apparuerit, tales non animi levitate, aut odii fomite, seu corruptione pecunie; sed Zelo fidei orthodoxæ dictum suum velle corrigere, ac modò, (quæ prius tacuerant) revelare in favorem fidei (nisi aliud obsistat) stari debet, tam contra se, quam contra reliquos, attestationibus eorundem. Tertio, nisi communiter reputentur liberi; Farinacius in praxi crimin. q. 55. à n. 169. quarto nisi liber factus deponat de visis tempore servitutis, L. 99. ff. de V. S. Not. autem hæc procedere solum de servis strictè acceptis, sive mancipiis; non autem de colonis originariis, & adscriptitiis; sic Layman l. 5. summa tr. 10. p. 4. c. 2. n. 5. de servis. V. n. 1540. his generaliter præmissis:

§. I.

An Religiosi possint esse testes?

1535. **Q**uæstio est. I. an Regularis cum licentia sui Superioris in causis civilibus sit testis idoneus? de hoc agitur 14. q. 2. c. 2. ubi dicitur: quanquam Sacerdotum testimonium credibilius habeatur, tamen ipsi in secularibus negotiis pro testimonio, aut conficiendis instrumentis, non rogentur: quia eos in talibus rebus esse non convenit. Si autem eventu aliquo causæ interfuerint, & aliquid viderint, vel audierint ubi nulla idoneæ secularium inveniantur personæ (ne veritas occultetur, & malus, ut

bonus æstimetur) in providentia proprii Episcopi sit, ut aut coram se, & competentibus Judicibus, aut aliter honorificè veritatem attollant. Ex quo Doctores communiter deducunt, quòd Regularis (quantum est vi status) sit testis idoneus in iudicio, quando deponere debet coram Iudice, præstito juramento, cui subjectus non est; sic Layman. l. 4. tr. 5. c. 11. n. 3. Si autem coram Iudice non suo sine superioris licentia deponat, validè, sed illicitè agit; sic Abbas in c. cum nuntius h. t. Sanchez l. 6. moral. c. 13. n. 108. quamvis, quoad Regulares exemptos, respectu Episcoporum, Delbene p. 2. de immun. & juris. Ecclesiast. c. 14. dub. 15. n. 4. teneat contrarium, quòd examen testium sit actus jurisdictionis, quâ in exemptos caret Episcopus. Sed hoc salvatur, examine remisso ad eorum Superiorem.

1536. **Q**uæstio est 2. An cum licentia sui Superioris Religiosi possint esse testes in testamentis, vel instrumentis? Resp. quòd sic; quia id nullo jure prohibetur, nec per hoc se quis subjicit alienæ jurisdictioni; sic Layman cit. c. 11. n. 3. imò Sanchez apud Pirhing, h. t. n. 9. tenet, nullam in casu dato requiri superioris licentiam; quod ibidem probabile censet Pirhing, saltem in testamento ad pias causas; quod etiam affirmat Delbene cit. n. 30. Similiter Religiosus in causa suæ Ecclesiæ est testis idoneus; sic Thom. Delbene cit. c. 16. d. 41. Sect. 2. n. 4. qualiter & Rector, Beneficiatus, vel Religiosus potest testificari in causa suæ Ecclesiæ; sic Delbene cit. Layman l. 3. summa tr. 5. c. 2. n. 5. gloss. in c. si erga, V. privetur. 2. q. 7. Abbas in c. ad audientiam, de appellat. n. 8. saltem in casu, ubi est difficultas probationis ratione loci, temporis, vel in his, quæ occultè fiunt; Gloss. in c. fin. de offic. Archidiacon. Si dicas: Regularibus interdictum est tractare negotia secularia, qualia sunt agere testem in iudicio, ut constat ex toto tit. 50. ne clerici, vel Monachi. Resp. 1. ex hoc interdicto, si locum habet, ad summum probari, quòd sine superioris licentia illicitè, non autem invalidè deponant. Resp. 2. actum testificandi, de quo locuti sumus, non veni-

venire in negotiis ibi interdictis Regularibus, ut dicemus tit. 50.

§. 2.

An pecuniâ corruptus sit testis idoneus?

1537. **T**Estis, cui pro actu testificandi pecunia, vel æquivalens datum, vel promissum est, censetur corruptus, hoc est, conductus, ut falsum testetur, ut diximus n. 1528. Hinc ejusmodi testis vel à parte adversa, vel Judice ex officio rejici potest, ac testimonium ejus non valet, *c. 1. h. t. ibi: testes ad testimonium dandum non conducantur pretio; & c. 8. eod.* sed hic sermo est solum de presis paupertate; paupertas autem non est causa sufficiens repellendi testem à testimonio, si alias est persona honesta, V. Vivianum Tom. I. communium opinionum, l. 4. tit. 10. n. 136. pag. 527. & n. 417. pag. 563. quamvis paupertas faciat, ut quis non sit omni exceptione major; Rota in Ferentina Bubalarum 4. Julii 1618. coram bon. mem. Buratto, inter ejus decisiones impress. decis. 349. n. 1. & decis. 444. n. 1. apud Farinacium p. 1. recentiorum. & c. fin. 14. q. 5. ubi ex D. Augustino dicitur: *Judex non debet vendere justum judicium, aut testis verum testimonium; quia vendit Advocatus justum patrocinium, Jurisperitus verum consilium. Illi enim inter utramque partem ad examen adhibentur: isti ex una parte consistunt. Cum autem judicia, & testimonia, que nec justa, nec vera vendenda sunt, iniqua & falsa venduntur: multo sceleratius utique pecunia sumitur, quia sceleratè etiam, quamvis à volentibus, datur. id, quod etiam habetur L. 3. §. Lege Julia, ff. de testib.* Et ideo sententia per corruptorum testium depositiones lata, retractari debet, *L. Divus, ff. de re judicat. & ibi Bartolus à n. 1.*

1538. Hæc conclusio procedit. 1. in teste corrupto, etiam ut verum deponat, *c. fin. 14. q. 5. cit. 2.* in corrupto, ut non ferat testimonium, *L. 1. ff. ad Leg. Juliam, de falsis, L. 3. §. Lege Julia, ff. h. t.* excipe, nisi deponat contra corruptentem. 3. in corrupto precibus, favore, amore, metu, ut falsum deponat,

c. 5. h. t. ubi Eugenius III. præscribens, quales esse, & qualiter jurare debeant, qui super consanguinitate deponunt, ita loquitur: quoties aliqui propter cognitionem propinquitatis separari petuntur: duobus vel tribus testibus adhibitis, qui de eadem consanguinitate supersint, vel totidem senioribus, & melioribus loci ejusdem id debet legitime comprobari: *probatio autem testium debet fieri duplici juramento, ut jurent se non privato odio, neque amicitia, neque pro aliquo commodo, quod habuerint, vel quod habent, vel habituri sint ad hoc jurandum inductos:* & sicut ipsi dicunt, rei veritatem accepisse à majoribus suis, & credere ita esse.

Ex quo sequitur 1. qui ex testimonio dato, vel dando, commodum; aut non dato, vel non dando damnum recipit, non esse testem idoneum; intellige, si ex eo directe moveatur; dicitur enim tunc deponere in propria causa ex *L. 1. ff. quando appellandum, ibi: palam est, eam esse propriam causam, cujus emolumentum, aut damnum ad aliquem suo nomine pertinet;* de quo etiam plura tractantur in *c. si testes, 4. q. 2.* Nec obstat, quòd commoda Universitatis quodammodo etiam participant singuli; istud enim interesse, seu commodi participatio, non censetur esse tanta, ut in causis civilibus, præsertim non arduis, testimonium repellere possit; quia verisimile non est, quòd propter commodum universitatis aliquis, maxime si Religiosus sit, aut Clericus bonæ vitæ, pejerare velit; cum negligi plerumque soleant, quæ communiter possidentur, *L. 2. C. quando, & quibus quarta pars & c. sic Felinus in c. insuper, 6. h. t. n. 2.*

§. 3.

An infames sint testes idonei?

ANte resolut. not. idem esse, testes legitimos, & omni exceptione majores. dicuntur autem legitimi, qui habent qualitates per leges requisitas; dicuntur omni exceptione majores, qui nullâ exceptione legitimâ, & juridicè repellere possunt. Jus enim plures statuit exceptiones, ob quas testimonium aliquis

cujus inefficax redditur; & quando nulla talium exceptionum, & defectuum reperitur in teste, tunc merito legitimus, & omni exceptione major habetur. De his latè Anton. Gomez tom. 3. var. c. 13. à n. 13. Covar. qq. pract. c. 18. per totum. Not. 2. plures esse conditiones necessarias in testibus, ex quibus colliguntur defectus contrarii, propter quos judicantur inhabiles. Prima conditio requisita est, quòd sit homo liber, non servus: hic enim testis esse non posset, per *L. quoniam liber, C. de testib. §. item in criminalibus*, & constat ex dictis à n. 1534. Exceptiones porrò ibidem retulimus; quibus adde, non rejici depositionem *servi*, quando de facto *servi* quæritur non pro domino, nec contra dominum, §. *item cit.* & aliquando ex defectu aliorum testium; Sylvest. *V. testis q. 1.* Negandum verò est Religiosos ex defectu hujus conditionis rejici à testificando coram Judice seculari, ut quidam volunt apud Sylvestr. *V. testis q. 1. cit.* Nam esse Religiosum non est defectus; neque in ordine ad hoc quicquam operatur fictio juris. *V. n. 1535.*

1541. Altera conditio est ætas *conveniens*; hinc impuberes & minores annis 14. nec in civilibus sunt testes legitimi, ex *dict. n. 1532.* excipiuntur tamen proximi pubertati secundum inibi dicta; censet etiam Sylvester *cit.* licet impubes non sit testis integer; posse tamen esse indicium sufficiens ad torturam.

1542. Tertia conditio est prudentia necessaria; nam ob hujus defectum excluditur furiosus, & amens, secundum dicta à n. 1533. Quarta est, ut sit bonæ opinionis, seu famæ; quia infames infamiâ juris, aut facti, utroque jure sunt inhabiles ad testificandum tam in criminalibus, quàm civilibus, etiam post pœnitentiam, *c. nulli, 3. q. 4. c. 9. 3. q. 5. c. 17. 6. q. 1. c. 47, h. t. ibi: nec ab infantibus, & suspectis, sed à fide dignis & omni exceptione majoribus: cum satis videretur absurdum, illos admitti, quorum repellerentur actores. & c. 54. eod. ibi: testimonium ejus, cui ab adversa parte, opponitur crimen, meritò reprobat in criminali causa, sive civili, si in ipso crimine perseveret; idem habetur*

Tom. II.

L. 3. ff. eod. Nam *infames ab actibus legitimis repelluntur, c. Licet, 47.* testimonium autem judiciale est actus legitimus, *L. pen. C. de hæret:* & quidem ante sententiam criminis, si sint infames infamiâ juris, quæ incurritur ipso facto; si autem tantum post sententiam Judicis, solum post sententiam condemnatoriam repelli posse, vult Pirhing hic n. 16. quamvis etiam quoad primum, sententiam contrariam in *lib. 1. Decret.* observari dixerimus.

Sententia porrò lata ex eorum depositione, etiam post mortem, probatâ illorum infamiâ, rescindenda est, licet prius repulsi non sint; Durand. *l. 1. p. 4. de testib. q. 56. n. 26.* & nota, datam responsionem extendi, ut *infamis* testificari non possit etiam contra alium, infamiâ pari laborantem; sic Farinacius *cit. tr. de testib. q. 56. n. 44.* extendi secundo, ut non possit esse testis in *testamento*; cum ab hoc repellatur omnis, qui non potest esse testis in judicio, *L. 20. ff. qui testam. fac. poss.*

Limitatur tamen 1. ut *infamis* testificari possit in criminibus enormibus, & exceptis, ut læsæ Majestatis, hæresis, simoniæ, &c. 2. si aliter veritatis cognitio haberi non potest; quo tamen casu sine tormentis illis non creditur, & nec eo casu eorum depositio est omni exceptione major, *L. 21. ff. h. t. 3.* si bonæ famæ restitutus est à Principe, vel Papa; *arg. L. ff. h. t. à sensu contrario.* 4. si infamia sit occulta; sic Farinacius *cit. n. 86.*

Et hujus conditionis defectu à testificando repelluntur etiam criminosi (ut homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptores, adulteri, incestuosi &c. *c. statuimus, 3. q. 5.* de gravi crimine convicti, confessi, vel condemnati, *cit. statuimus, & c. super eo, 13. h. t.* ubi Alexander III, Cantuar. Archiepisco: super eo, quod quæsisisti, utrum testes sint reprobandi in causa criminali vel civili, quibus ab adversa parte crimina opponuntur? respondemus, quòd, si etiam ante non debent admitti: jure tamen civili non repelluntur, nisi de crimine *condemnati*, *L. 3. ff. eod. ibi: quique judicio publico damnatus*; quamvis de jure Canonico sufficiat crimen esse objectum & probatum,

Ddd

1543.

batum, licet antea de illo nec convictus, nec confessus, nec condemnatus sit, *cit. c. super eo, junct. gl. V. confessus.*

1544. Not. præterea, eum, qui in crimine perseverat, à testificando tam in causa civili, quàm criminali repelli, *c. testimonium. 54. h. t. cit.* Requiritur autem, quòd sit crimen grave, accusatione, & damnatione dignum, *c. 1. dist. 81.* jure civili debet esse continuatum, & frequentatum, Pirhing, *h. t. n. 21.* jure Canonico sufficit quodlibet mortale publicum, aut notorium, Abbas *in c. Testimonium n. 3.* & sufficit unicum, in quo perseveret. *c. testimonium cit.* nec requiritur esse iteratum; sed sufficit, non esse emendatum, pœnitentiã verã, vel tantùm simulatã; sic Abbas *cit. n. 2.*

1545. Not. 2. criminofum emendatum pœnitentiã publicã, tam in causa civili, quàm criminali, *civiliter intentata*, posse testem agere; non tamen *intentatã criminaliter*, quod secundum verum est, etsi de jure non sit infamis, modò super crimine per exceptionem probatam sit convictus, vel alias opinio de illo sit gravata; *c. testimonium, junct. gl. V. emendatus, V. Confessus, V. opinio;* excipe 1. nisi sit religionem ingressus. Nam per hoc tollitur suspicio; 2. si agitur de modico præjudicio. 3. ad probandam Rei innocentiam; sic Julius Clarus *§. fin. q. 24. n. 20.*

1546. Quarto, si sit emendatus emendatione vitæ, saltem per triennium; Layman *l. 1. summe, tr. 5. c. 4. n. 10.* Nam constans, & diuturna emendatio vitæ, sublato crimine, tollit infamiam, *gl. in c. omnes, 6. q. 1. V. nisi,* intellige, si non sit infamia ipso jure, vel sententiã Judicis contracta; hæc enim non tollitur per pœnitentiam, sed dispensationem Principis, cujus auctoritate irrogata fuit, sic Layman *cit.* quinto si pars litigans, citata ad videndum testes productos, nihil contra eorum crimina opponat, *L. si quis, C. h. t. junct. gl. V. excipere;* licet eum Judex possit ex officio repellere in initio, & productione, nisi nova causa superveniat, si repellendi sunt ex sua culpa; non autem, si ex alio capite; sic Pirhing *h. t. n. 25.* Sextò propter necessitatem, si alii testes habiles haberi non possint; sic Mascari-

clus. conclus. 1356. n. 52. non faciunt tamen plenam, imò minorem probationem semipleatã; Farinacius de Testibus, *q. 62. n. 73.*

§. 4.

PERJURIUM, ut habetur *L. fin. ff. de crim. stellion.* derivatur à verbo *perjurare*, quod est *pejere*, seu *falsum jurare*. juxta Lessium *l. 2. c. 42. d. 14.* accipitur 1. latè pro omni juramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, sive Veritas, sive justitia, sive judicium 2. propriè pro juramento, cui adest veritas, sive præsens (ut si quis scienter falsum confirmet) sive futura (ut fidem datam, & juramento firmatam sine causa non fervet) & in hac acceptione sumuntur leges perjurium: quod quidem apud Latinos in rigore committit, tum qui falsum jurat, tum qui promissionem juratam sine causa non servat. Unde juxta Azor. *p. 1. l. 11. c. 12.* quadruplex est perjurium, duplex rigorosum ex defectu veritatis, præsentis & futuræ: duplex improprium ex defectu justitiæ, & judicii, quibus positus;

Perjurus est, qui falsum juramento confirmavit; hinc qui semel perjurium commisit, sive assertorium, sive contra promissionem, non est idoneus testis in causa civili, *c. quicumque, 6. q. 1. c. Parvuli, 22. q. 5. c. Ex parte. 7. b. t. junct. gl. V. de perjurio;* colligitur ex casu, dicto *c. 7.* relato: nam contra Adamum Presbyterum, Rectorem Ecclesiæ Clunodensis, quam canonicè adeptus, amplius triginta annis possederat, miles quidam literas Papales impetravit, diffimulato, quòd esset Laicus. In literis destinatis ad Judices delegatos continebatur, *si dictus Presbyter filius esset illius, qui proximè in Ecclesia ministravit,* aut si publicè fornicariam seu concubinam haberet, ipsum ab Ecclesia illa amoverent; postea miles per Procuratorem, lite motã, quosdam laicos infames, ut testes produxit; sed quamvis contra ipsos Presbyter exceperit, quòd alii eorum manifesti latrones, & raptores essent; *alii autem jam ante de perjurio in judicio commissio convicti,* idque

idque probare vellet Presbyter: tamen Judices testes receperunt, & non obstante appellatione, Presbytero, dum absens esset, Ecclesiam abjudicaverunt: quamobrem mandavit Eugenius III. aliis Judicibus, si hæc vera esse cognoverint, ut priorum Judicum rescissam sententiã, non obstantibus literis confirmationis, si interea à Pontifice impetratæ fuerint, eidem Ecclesiam restituant, & adversariis silentium imponant. Sin autem res aliter se habeat, tunc causam audiant, & juridicè definiant; quòd si dictus Presbyter testes pro causa sua adducere velit, eos recipiant, moneantque, ut coram ipsis veritatem edicant.

Idem confirmatur ex c. testimonium 54. h. t. ubi dicitur: si testi ab una parte producto pars adversaria objiciat crimen, repelli debere tam in causa civili, quàm in criminali, si in crimine adhuc perseveret; sin autem emendatus sit, eumque infamia non comitetur, non esse repellendum in causa civili, neque cum de crimine agitur civiliter, excepto periurii crimine; in criminali autem causa, si testis in judicio antea de crimine convictus fuerit, vel illud confessus, aut si nunc de ipso demonstratur à parte opponente, & excipiente, aut si opinio ejus gravata sit, propterea quòd aliquando propter crimen à testificando repulsus fuerit, his casibus, licet in causa civili non repellatur, tamen in causa criminali etiam tunc emendatum repelli posse.

549. Ex hoc deducitur periurum esse testem inhabilem. i. etiamsi esset emendatus, & de perjurio pœnitentiam egisset, cit. c. testimonium, junct. gl. V. periurii. Non enim potest esse erga homines fidelis, qui Deo extitit infidelis; Reg. 8. in 6. secundo à fortiori in casu, quo fuisset perjurus in judicio; Abbas in c. testimonium h. t. n. 7. tertio, ut etiam in criminalibus exceptis non sit testis idoneus; Gloss. in c. Per tuas, de Simon. V. furti, & adulterii; quarto, ut perjuri depositio non solum non ad torturam, sed nec ad inquisitionem, vel ad capturam indicium faciat; Mascardus de probat. concl. 1168. à n. 5. & Farinacius cit. à n. 188. quinto, ut nec

Tom. II.

contra alium perjurum sit testis idoneus, gloss. fin. in cit. c. testimonium. Si quæras, an saltem in casu torturæ, quâ testis perjurus afficitur, hic perjurii defectus purgetur, ut ejus depositio recipiatur contra alium in causa criminali ad formandam contra illum inquisitionem, vel torturam? Resp. quòd non, quia caret fundamento testimonii, quòd est dignitas fidei faciendæ, c. testimonium h. t. Nota autem dicta procedere de perjuro, qui violavit juramentum, quòd sine peccato impleri poterat; non autem, si violavit juramentum illicitum, vel temerarium; sic Felinus in cit. c. testimonium, à n. 7.

§. 5.

Quid dicendum de accusato in crimine
gravi?

1550. Resp. quòd talis pendente accusati-
one criminis infamiam irrogantis, non sit idoneus testis in alia causa criminali, nisi in criminibus exceptis, c. non debet, fin. h. t. Nam in causis criminalibus testes debent esse sine omni suspicione, & nota infamiæ; Gloss. ibid. V. pendente accusatione. Nam ejusmodi accusatus, nisi innocentiam suam ostenderit, ab accusando quoque, & Ordinum susceptione repellitur, ut habetur in textu, ibi: non debet quis in criminibus (nisi forsan in exceptis) ad testificandum admitti, pendente accusatione de crimine contra ipsum: cum etiam accusati (nisi prius se probaverint innocentes) ab accusatione, & susceptione Ordinum repellantur.

1551. Dictam doctrinam extende. i. ad eum, contra quem à Judice ex officio inquiritur; talem enim inquisitionem præcedere debet infamia criminis, per dicta lib. 5. tit. 1. secundo ad eum, qui five judicialiter, five charitative denuntiatus est de crimine; nam pendente tali denuntiatione illius fama redditur dubia, quin tunc sit omni exceptione major; & contra talem est malæ vitæ præsumptio major, quàm contra accusatum; cum denuntians præsumatur procedere non animo pœnæ, sed charitatis, & boni Zeli. 3. ad eum, cui opponitur exceptio commissi criminis;

Ddd 2

minis; hæc enim est quædam accusatio de crimine, *c. fin. b. t. 4.* ad eum, qui condemnatus de crimine, appellat; nam appellatio non relevat suspicionem malæ vitæ; *Gloss. fin. in cit. c. fin.*

1552.

Limitari tamen debet dicta regula, 1. ut non procedat in causa civili, vel quando agitur de crimine solum civiliter, *c. fin. b. t. junct. gl. V. pendente accusatione.* Nam infamia facti, quam prædicta accusatio, denuntiatio, vel exceptio irrogat, non repellit in causa civili, vel cum de delicto agitur civiliter, per Mascardum de probat. *conclus. 27. n. 5.* licet autem in civilibus non repellatur tale testimonium; non est tamen omni exceptione majus, sed faltem aliquid gravatum ex criminis suspicionem; hinc non facit eam *semiplenam* probationem, vi cuius ei, contra quem deposuit, deferri non possit iuramentum suppletorium; sic glossator Abbatis in *c. fin. b. t. lit. A.* Limitatur 2. ut non procedat in criminalibus de crimine excepto; in his enim multa, quæ aliàs non concessa sunt, admittuntur, *c. fin. cit. ibi: nisi forsitan in exceptis.*

§. 6.

Quid dicendum de excommunicato excommunicatione majore?

1553.

Resp. non esse testem idoneum in iudicio; quia inter infames reputatur, *c. Illi, qui, & c. infames, 6. q. 1.* quod etiam habetur *c. 8. de sent. excom.* ubi dicuntur etiam à privilegiatis vitandi; *& c. 13. §. credentes, de heret. ibi: nec ad testimonium admittatur;* hoc procedit, ut ne quidem sit testis idoneus contra alium excommunicatum, Mascardus de probat. *Volum. 2. conclus. 705. n. 4* procedit. 2. de excommunicato vitando, ut parte etiam nihil opponente, à Iudice repelli debeat à testificando, ut constat ex *c. 8. cit. & 13.* Toleratum tamen non tenetur Iudex repellere, nisi pars adversa exigat *c. 1. de except. in 6.* si de excommunicatione dubium sit, & necessitas exigat eorum testimonium, admittuntur datâ prius absolutione ad cautelam, ut

colligitur ex *c. Veniens, 38. b. t. ibi: volumus, ut ad cautelam absolvatis eosdem, ut vocati ad testimonium liberè valeant pro utraque parte testari.*

A dictis excipe 1. crimen *heresis*, 1554. contra quod ob favorem fidei, etiam excommunicati sunt testes idonei, *c. in fidei, 5. & seq. de heret. in 6. ibi: in fidei favorem, concedimus, ut in negotio inquisitionis hæreticæ pravitatis excommunicati & participes, vel socii criminis, ad testimonium admittantur: præsertim in probationum aliarum defectum contra hæreticos, credentes, fautores, receptores, & defensores eorum, si ex verisimilibus conjecturis, & ex numero testium, aut personarum (tam deponentium, quam eorum, contra quos deponitur) qualitate ac aliis circumstantiis sic testificantes falsa non dicere præsumantur; excipe 2. generaliter omnes casus, in quibus ad testificandum admittuntur infames; sic Mascardus *cit. n. 15.* excipe 3. casum testis instrumentarii, v. g. in testamentis, contractibus, &c. Nam in his etiam excommunicatus admittitur; sic Mascardus *cit. à n. 12.* 4. si reperiat in aliquo instrumento testis scriptus, nunc quidem excommunicatus, sed non tunc, cum instrumentum confectum est; vel si fuit tunc, sed ignorabatur; excommunicatio enim, quâ testis affectus est, non reddit ejus depositionem ipso jure nullam, nisi de ipsa constet.*

§. 7.

An parentes in causa filiorum, & econtra, sint testes idonei?

HÆc quæstio universaliter proponi potest, an obstat affectio ad personam, pro qua quis, tanquam testis, proponitur? & 1. quoad parentes, an possint esse testes in causa civili liberorum, vel econtra? Resp. negative, *L. testis 9. ff. b. t. ibi: testis idoneus pater filio, aut filius patri non est; L. Parentes, 6. C. eod. ibi: parentes, & liberi invicem, adversus se, nec volentes ad testimonium admittendi sunt; & c. si testes, 4. q. 3. ibi: testis idoneus pater filio, aut filius patri non est; censentur enim una persona, & vox unius vox alterius;* sic

fic Farinacius in tr. de testib. q. 54. n. 145. Hæc regula extenditur 1. etiam ad matrem, cum & hæc veniat sub nomine Parentis, L. appellatione, ff. de verb. signif. secundo ad omnes ascendentes in linea paterna, & materna, cit. L. appellatione, & L. 6. C. h. t. cum gloss. V. parentes; tertio ad filium emancipatum, quia emancipatio non solvit naturalem affectionem liberorum erga parentes, & vicissim; propter eam autem oritur inidoneitas ad testificandum pro hoc casu. Et ideo etiam excluduntur naturales tantum, spurii, & incestuosi; 4. etiam ad filium legitimum tantum, seu adoptivum, quam diu est in potestate adoptantis; sic Mascardus de probat. conclus. 1148. à n. 18. argum. L. 8. ff. de in jus vocando. 5. ad vitricum respectu privigni, & e contra, Arg. L. Julia 4. ff. h. t. sexto, filius in testamento patris testis esse non potest, sive ipse Pater testamentum condit, sive alius in ejus favorem; & e contra, L. qui testamentum, 20. §. quæ autem, ff. qui testam. fac. post. quia pater & filius, quasi eadem persona censentur, L. ult. C. de impub. & aliis substit.

1556. Limitatur autem 1. ut pater pro filio, vel e contra, testis esse possit, si pars adversa expressè, vel tacitè illum admittat; potest enim cedere juri suo; 2. ut ambo testes instrumentarii esse possint in contractibus de consensu partium; 3. in causa tertii, cujus pater est procurator, cit. L. qui testamento; 4. in criminibus exceptis; 5. in facto difficilis probationis, & quæ melius sciri possunt per tales personas; 6. pater testari potest in causa filiorum suorum litigantium; 7. in causa status, & quæstione de ætate filiorum, L. etiam matris ff. de probat. junct. Gloss. V. Professio. Sed nota, quod hoc testimonium non probet semiplenè, cum agitur de filiorum commodo cum præjudicio tertii, seclusis aliis adminiculis; Mascardus de probat. conclus. 668. à n. 12. Octavo in causa Religionis pater testis esse potest pro filio, c. presens 4. 20. q. 3. Nono, pater spiritualis pro filio, & vicissim; hoc tamen testimonium non est omni exceptione majus, per Farinacium tract. de testibus, q. 54. à n. 198. Decimo,

quando non agitur de patris commodo, pro eo testari potest filius, & e contra, Farinacius cit. à n. 183.

Quæstio ulterior est, an parentes testari possint in matrimoniali causa liberorum? Resp. in causa matrimoniali, quando agitur de impediendo matrimonio contrahendo, admitti testimonium parentum, ut si deponant de consanguinitate, vel affinitate sponsorum; excipe, nisi filius in Uxorem petat mulierem, vel filia Virum se majorem, c. super eo 22. h. t. ibi: cum mater filia incrementum, & honorem videatur diligere, ubi vir superior est divitiis & nobilitate, potentia vel honore, testimonium ejus videtur esse suspectum, & ideo non esse aliquatenus admittendum. Idem dicendum est de fratribus, aliisque cognatis, utriusque sexus; per c. Videtur, 3. qui matrimon. accusare poss. ibi: viderur nobis, quod parentes, fratres, & cognati utriusque sexus, in testificatione suorum ad matrimonium conjungendum, vel dirimendum admittantur, tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur. Ideo enim maximè parentes, & si defuerint parentes, proximiores admittuntur, quoniam unusquisque suam genealogiam cum testibus, & chartis, tum etiam ex recitatione majorum scire laborat; qui enim melius recipi debent, quam illi, qui melius sciunt? & quorum est interesse: ita ut si non interfuerint, & consensum non adhibuerint, secundum leges nulum fiat matrimonium? quod verò legitur, pater non recipiatur in causa filii, nec filius in causa patris, in criminabilibus causis, & contractibus verum est. In matrimonio verò conjungendo, & disjungendo ex ipsius conjugii prerogativa, & quia favorabilis res est, congruè admittuntur. Et in hoc casu etiam unius testimonium, deponentis de impedimento dirimente ad non admittendum contractum matrimonii celebrandum, sufficit; secus ad dissolvendum jam contractum, cit. c. super eo, ibi: super illa verò quæstione, quam fecisti, an mulier conjungenda non sit viro, pro eo, quod sola mater alterius eos esse consanguineos confitetur: respondemus, quod, si non est firmatum matrimonium

inter eos; matre asseverante ipsos esse consanguineos, non debent conjungi, quia præsumptio est non modica, quòd se linea consanguinitatis attingant. Si verò matrimonium est firmatum, non debet sine plurium juramento dissolvi. Cum primis autem, ubi post matrimonium, jure contractum, supervenit dubium de impedimento consanguinitatis, vel affinitatis, præ aliis magis idonei testes sunt parentes, cit. c. Videtur.

3558. Questio. 3. est, an, & quando conjuges pro se invicem testificari possint? Resp. unum conjugem regulariter pro altero non admitti in testem, per c. si testes 3. §. Idonei, 4. q. 2. & 3. cum gloss. V. imperari, & L. 3. C. b. t. junct. gl. V. etiam jure civili; quod extenditur etiam ad sponsam, & concubinam, imò ad uxorem domo expulsam. Ex eadem ratione affectus conjugalis, maritus testificari non potest pro uxore, quæ indistinctè, adeoque universaliter excluditur à testificando etiam contra maritum, idque propter maximam affectionem conjugum ad invicem, quæ communiter plus trahit pro taliter conjuncto, cum quo censetur una caro. Excipe tamen 1. casum difficultis probationis 2. casum ad probandam innocentiam, & defensionem sui conjugis. Cæterum, quando conjuges testantur se matrimonium contraxisse, testimonium eorum admittitur; non autem, quando dicunt matrimonium suum esse invalidum propter impedimentum dirimens; Uxori tamen, fatenti se commississe adulterium, creditur contra ipsam fatentem, ut à Viro quoad thorum separari possit. V. plura apud Menoch. de arbitrar. Judic. c. 103. à n. 4.

3559. Questio est 4. an & quando consanguinei, & affines sint testes idonei? Resp. eos à consanguineis, vel affinibus productos, contra extraneos in causis criminalibus, vel etiam civilibus, valde arduis, ac præjudicialibus, posse repelli, c. 1. 3. q. 5. item c. similiter, & c. Accusatores, ibid. c. Absens, 3. q. 9. L. 3. ff. b. t. sed solum, usque ad tertium gradum inclusivè; sic Mascardus de probat. conclus. 68. à n. 13. & nisi eorum testimonium necessarium sit ad necessariam consanguineorum, vel

affinium defensionem, seu innocentiam probandam: Secus, in civilibus non magni præjudicii; ubi tamen etiam illis minor, quàm extraneis fides habetur; Menoch. de arbitrar. Jud. casu 104. n. 1. Cæterum sunt idonei testes instrumentarii in contractibus, & testamentis; 2. etiam in criminalibus, & civilibus, si partes expresse consentiant, vel etiam tacitè, ut si nihil opponant; 3. quando inter eos non est magna affectio; 4. in criminibus exceptis, 5. quando veritas aliter non potest probari, vel saltem non melius; 6. in criminalibus civiliter intentatis; 7. si contra consanguineum deponant, modò non fundetur in odio.

Questio est. 5. an domestici sint testes idonei? Domestici strictè supponunt pro Viro, Uxore, ac eorum liberis: & de his jam dictum est; 2. latè, pro famulis, & ancillis pretio seu mercede conductis, in eadem domo cum Patrefamilias, pendentibus ab ejus mandato in servitio ex privata, non universali jurisdictione, ad quod conducti sunt. 3. latissimè, etiam pro iis, qui in eadem domo convivunt, & commensales sunt; his positis: Resp. testes è familia, seu domesticos in acceptione lata non admitti deponere pro domino, L. perspicuum, 11. §. furta, ff. de penis, L. 3. C. b. t. c. si testes, 4. q. 2. & 3. L. penult. ff. b. t. c. 1. 14. q. 2. c. In literis 44. b. t. ubi habetur, quòd nobilis quidam cum muliere contraxerit in facie Ecclesiæ, eique fermè septennio cohabitaverit; postea separationem institui petierit, allegans se prius cognovisse consobrinam dictæ mulieris, & ad hoc probandum testes è familiâ suâ produxit: hac re intellectâ, respondit Papa Episcopo, cujus diæcesanus erat nobilis ille, separationem conjugum propter dictorum testimonium depositiones nequaquam faciendam esse neque contra istud conjugium aliquos testes recipiendos, & audiendos, nisi sint probatæ vitæ ac famæ, ut nulla suspicio de iis esse possit perjurii committendi. Hujus c. decisionem tradit Layman in dict. c. n. 3. procedere de domesticis, quibus ille, qui eos producit, aliquo modo imperare potest; & resolutioni locum esse tam in civilibus, quàm criminalibus, per L. 3. C. de testibus, quia tales

tales in persuasione sunt, quod in omnibus iussis Patrifamilias parere debeant.

1561. Excipiuntur tamen frequentes casus
 1. si, dum deponunt, non sint amplius domestici, nisi dimissi sint in fraudem; tunc enim non tollitur suspicio; 2. nisi tales domestici sint valde honestæ, ac probatæ vitæ; 3. si adversarius, sciens esse domesticos, non excipiat; 4. nisi producantur ad necessariam defensionem, vel probandam innocentiam domini; 5. nisi sint domestici utriusque partis; 6. nisi deponant pro domino contra alium domesticum; 7. nisi res aliter, aut difficulter probari possit; 8. nisi rogentur pro testibus instrumentariis, & testamentariis; 9. in criminalibus exceptis; 10. nisi in favorem Ecclesiæ deponant in civilibus; 11. nisi deponant in factis antiquis; 12. nisi producantur in his, quæ domi facta sunt; cum per eos rectius sciri possint.

Domestici autem in significatione latissima regulariter admittuntur; Abbas in *c. In literis h. t. n. 5.* quod etiam procedit in amicis, nisi aliunde arguantur velle amico bonum, etiam non honestum; sicut hoc præsumitur de inimico; quo solvitur, quod in contrarium objici potest; quod maxime procedat in casu, quo amicus pro amico deponit in casu exceptionum; de quibus infra. Colonus autem adscriptitius, seu mercenarius, cui potest imperari ratione dominicæ potestatis privatæ, non admittitur pro domino fundi; *gloss. in cit. c. In literis, h. t. V. de familia;* sed consuetudo ferè habet contrarium; sic Mascardus *cit. conclus. 320, n. 2. & 3.* Inquilini autem domus, cum non sint de familia, possunt esse testes pro domino, item emphyteuta pro domino directo, extra causam emphyteuticam, & Vasallus cum simili limitatione pro domino feudi; sic Farinacius *l. 2. de testibus, q. 55. n. 182. & 299.*

1562. Ex his colliges, testibus productis opponi quandoque posse exceptionem *ab affectione ad personam*; nam ex hoc capite parentes in causa civili liberorum, & contra, non sunt idonei testes juxta dicta à n. 1555. quod procedit tam

de ascendentibus utriusque sexus quàm etiam de Patre merè naturali quin & adoptivo durante adoptione; ipsisque etiam parentibus nutritiis per longum tempus; quod tamen accipe secundum limitationes ibidem positas.

Quoad quæstionem, *an frater pro fratre legitime deponat?* communiter docetur tale testimonium nec univèrsim admitti, nec etiam univèrsim reprobari, nimirum secundum quod in tali persona est minor, vel major suspicio affectus ad personam, pro qua deponit, fundata in affectione carnali; quæ communiter inter fratres non est tanta, quanta est inter ascendentes & descendentes; & purgatur, si productus sit integræ fidei, & religionis; 2. si causa talis sit, quæ pro testibus admittit domesticos, de quibus egimus à n. 1560. 3. si cum eo consentiat alius testis integer, & omni exceptione major; 4. si deponat inter duos fratres litigantes &c. Non admittitur tamen testimonium fratris pro fratre 1. si vivat in bonorum communione; sic enim tangitur propria causa; 2. si ambo sint sub eadem patria potestate; 3. si alter in testimonio sit hæres institutus; 4. in injuria illata fratri, cum hæc redundet in familiam, &c.

De consanguinis pro consanguineo deponentibus *c. 2. 3. q. 5.* dicitur, *consanguinei accusatoris adversus extraneos testimonium non dicant, nec familiares, vel de domo prodeuntes*; ex quo arguitur, depositionem consanguinei non esse omni exceptione majorem, nisi in casibus, in quibus admittitur frater pro fratre, propter suspensionem affectionis mutæ, quæ à parte, contra quam producuntur, per exceptionem opponi potest, nisi purgetur ex circumstantiis certorum casuum, de quibus num. præced. Extendunt autem aliqui dictam regulam usque ad tertium; alii usque ad quartum gradum inclusive.

§. 8.

An Socius criminis vel bonorum sit testis idoneus, pro, vel contra Socium?

1564. **R**esp. I. de hac quæstione extare c. *Veniens*, 10. de testib. L. ult. C. de accusat. L. quoniam, 11. C. h. t. textus in c. *Veniens* sic habet: *veniens ad nos L. Presbyter suâ relatione monstravit, quòd ei objectum fuit, quòd in Ecclesia de Oven. Canonicum non habuisset ingressum, quia promississet unicuique paræcianorum quinque barillos vini remittere, qui Sacerdoti, ibi pro tempore fervienti consueverant pro beneficio dari: verum cum duo apparuissent, qui iurati deposuerunt, prædictum Presbyterum talem fecisse promissionem, & cum altero illorum pactum illud factum fuisse, tu de Presbytero, prout ordo rationis exigit, iudicasti: Nos tuam sententiam commendamus, eò quòd ille, qui eodem erat infectus crimine, inde contra eum testificari non posset, nullique de se confesso, adversus alium in eodem crimine sit credendum, nec unius testimonium ad condemnationem sufficiat alicujus.*

1565. Ex hoc textu deducitur, quòd socius criminis, & muneris, non sit idoneus testis, etiam in crimine simoniæ, ut liquet ex priori num. ibi: *quòd ille, qui eodem erat infectus crimine, inde contra illum testificari non possit; ubi etiam additur, quòd nulli de se confesso, adversus alium in eodem crimine sit credendum; de quo extat etiam textus Clementis III. in c. 1. de confessis, ibi: eos, quorum suggestione scelus homicidii Presbyter perpetrasse proponit: nisi aliis modis verum esse constiterit, nulli censemus pœne subdendos: cum secundum utriusque juris statuta, de se confessi, super aliorum conscientis, interrogari non debent, & (crimine læsæ majestatis excepto) de reatu proprio confitentis, periculosa confessio, non est adversus quemlibet admittenda. Si tamen eos in familia hujusmodi laborare cognoveris, singulis eis (adjunctis tribus fociis sui ordinis) purgationem injungas.*

1566. Deducitur 2. socium criminis contra alium socium ejusdem non esse

interrogandum, nec illius testimonium recipiendum; idem probat textus in L. Divus, & in L. repeti, §. is, qui ff. de quæst. text. opt. in L. ult. ad fin. vers. nemo igitur, C. de accusat. quia delinquentes in tormentis de se confessi, & de aliis interrogati sæpe mentiuntur, juxta text. in L. 1. §. quæstione, ff. de quæst. & tales, qui de se confitentur crimen, eo ipso declarantur infames, qui adversus alios interrogari non possunt, nec illorum dicta fidem faciunt, juxta c. testimonium, h. t. sic Menoch. de arbitr. casu 474. n. 18. cujus ulterior ratio desumitur ex cit. L. ult. ne scilicet sceleratus homo in summo discrimine constitutus alicui, vel aliquibus falso afferat nocumentum, quorum favore aut privilegio speret debitam evadere ultionem, aut ne inimicos suos convocet in suum discrimen.

Dixi: *socio criminis, & muneris, non credi contra alterum in crimine simoniæ*, quòd intellige de socio criminis simoniæ, quando agitur vel criminaliter ad degradationem; vel civiliter ad privationem beneficii, quando est socius & criminis, & muneris accepti: secus, si sit tantum criminis socius; tunc enim in actione civili contra socium produci potest in testem, c. Mediatores 1. h. t. in 6. ubi Gregorius IX. in Concilio generali Lugdun. sic loquitur. Mediatores (per quos scelus simoniæ plerumque committitur) ad testimonium contra sceleris ejusdem auctores (in destinationem criminis) admittuntur: si non agatur criminaliter, sed civiliter, & emolumentum exinde non fuerint assecuti.

Deducitur 3. Reum confessum delictum proprium, non esse interrogandum de sociis; & si eos fateatur, non ideo illis imponi pœnam; constat ex textu c. 1. de Confessis, relato n. 1565. id, quòd etiam probant textus in c. ult. §. liberi, 4. q. 3. c. nemini, §. fin. cum seq. 15. q. 3. c. 1. & 3. q. 11. c. veniens, 10. c. personas, 20. de testib. L. quoniam, 14. C. eod. tit. L. ult. C. de accusat. L. repeti, 16. §. 1. ff. de sequestr. L. Seja, 28. ff. ad Vellei L. 4. C. ubi Imperator. Ad ea verò, quæ in contrarium adduci solent, respondimus

dimus à n. cit. ubi etiam attulimus limitationes dictæ decisionis. Rationem autem hujus deductionis tradit Paulus lib. 1. sent. tit. 12. quæ firmatur L. deferre, §. 1. ff. de jure Fisci: ne videlicet alienam salutem in dubium deducat, qui de sua desperavit. Facit etiam, quod ait Consulrus in L. ult. §. Si autem: ff. de bonis eorum; qui sibi non pepercit, multò minus aliis parceret. Quod firmat Quintilianus declaratione 292. his verbis: nec credibile est, eum pepercisse hospiti, qui sibi non pepercit.

His accedit, quòd socius criminis *criminosus* fit; sed criminosis prohibetur testimonium dicere, c. super eo, 13. c. testimonium, de testibus; præcipuè, quia qui simili morbo laborat, affectionem cenferur habere ad causam focii, ut peccatum proprium minus culpabile habeatur. Quare qui similem causam habent, solent repelli à testimonio, c. per tuas, 20. de testibus: sicut & Judices esse nequeunt, similem causam habentes, c. causam 18. de judic.

1568. Dices: ex tali confessione saltem permitti debet Judici, inquirere, & interrogare de se crimen confessos ad inquisitionem, cum intersit Republicæ, ne delicta maneant impunita, L. locatio, §. quod illicitè, ff. de public. judic. Resp. nec hoc permittendum. Nam ut Judex ad inquisitionem specialiter procedat, necessarium est, quod Rei diffamatio præcedat, c. Veniens, 15. de accusat. Testimonium autem focii, si alia non præcedant indicia, quorum æstimatione arbitrio Judicis reliquitur, (ex traditis per Farinacium de judiciis, q. 73.) ad inquisitionem idoneum non cenferur, juxta Menochium de arbitr. cent. 5. casu 48. à n. 18, quibus rectè motus Clemens in cit. c. 1. affirmat, de se confesso, fidem non esse adhibendam, nec interrogandum super aliis sociis, exceptis aliquibus criminibus à jure expressis, de quibus supr. à n. 1565.

Tom. II.

1569. Verum hoc limitandum est, ut non procedat in certis criminibus; in quibus scilicet permittitur, ut in iis de se confessos, etiam interrogare liceat de focii, & hoc vel ob scelerum immanitatem, ne ex defectu probationis remaneant impunita; vel quia non solent sine aliorum sociorum auxilio patrari, veluti in crimine læsæ Majestatis divinæ c. in fidei, de heret. in 6. c. literas, de præsumpt. item in causa conjurationis, c. fin. de testib. cogend. vel falsæ monetæ, L. 1. C. de falsâ moneta; in crimine sacrilegii, c. in primis, 2. q. 1. c. qui autem, 14. q. 4. in maleficio, L. fin. C. de malef. in viarum grassatoribus, L. Provinciarum, C. de feriis, ff. ad Syllan. denique in causis difficilis probationis, cum adsunt indicia, quòd plures delictum perpetrarint.

1570. Cæterum in aliis criminibus, propter confessionem focii in eodem delicto, non est imponenda aliqua pœna, nisi ipse Reus alias laboret aliqua infamiâ; tunc enim indicenda est illi purgatio canonica juxta textum expressum in c. veniens 10. de testibus: hodie tamen consuetudine introductum est in plerisque regionibus, ut de se confessi, de focii interrogentur, ut testatur Grandinus in praxi crimin. tit. de quæstionibus, n. 16. Parisius in tract. de syndicato, c. 4. Julius Clarus in praxi, q. 21. Sed an consuetudo hæc justè inducta sit? doceri debet, ut ex illa rectè procedatur.

1571. Dices 2. in omni negotio, sive civili, sive criminali, illi potissimum sunt interrogandi, qui rem, de qua agitur, & ambigitur, melius scire possint, c. super prudentia 1. 14. q. 1. Hi potissimum assumendi sunt, qui eadem negotia tractaverunt; c. 3. de testib. ibi: seu alios, quos de causa scire aliquid senserit. Et c. veniens 38. de testibus: sed melius focius criminis, de se crimen confessus, socios cognoscere valet, quàm illi, qui delicto non interfuerunt; igitur focii criminis potius, quàm alii de focii inter-

E e e

inter-

interrogandi sunt. Resp. id procedere, quando *testes sunt idonei*, & omni exceptione majores; sed socius criminis contra socium non est idoneus, ut supra retuli; hinc, quamvis conscius, Rei, vel delicti, non debet de eo interrogari.

1572. Dices 3. Omnia crimina difficilis probationis, & quæ juxta naturam suam, & à communiter accidentibus per idoneos testes probari non possunt, per inhabiles probantur, *L. consensu, §. servis, C. de repud. c. tertio loco*, de probat: ergo, licet non per alios crimen probari possit, saltem per socios probari valet 3. ex pluribus juris utriusque locis habetur, Reos criminis, de se confessos, de sociis esse interrogandos, ut in *c. si quis Papa 2. 79. dist. c. in primis, 2. q. 1. c. 1. h. t. in 6. L. provinciarum, C. de feriis, L. 1. C. de falsa monet. L. ult. C. ad Leg. Jul. Majest. L. qui ultimo, 29. ff. de penis, L. prius, 17. ff. ad Syllan. L. 1. §. eum qui latrones, ff. de quest. L. ult. C. de malefic. L. Divus, ff. de custod. Reor.* igitur verum indistinctè non est, socium criminis super aliis sociis interrogandum non esse. Quidam dicunt, in hac quæstione distinguendum inter Reum *de se ultro confessum*; & Reum, *convictum, non confessum*: & objectioni locum esse ex dictis juribus volunt, quando Reus convictus est; non autem, si de se ultro confessus sit, quia timendum, ne tam facile alios oneret, quàm facile de se confessus est: convictus in consocios interrogari potest, quia credimus non facile Innocentes condemnaturum, qui nocens quidem confiteri noluit: sic Hothomanus in *L. quoniam, C. de testib.* & alii.

Videtur tamen respondendum rectius, ut objectio, cum juribus allegatis procedat in casu criminum, in quibus juxta dicta superius, ob eorum immanitatem, aut difficilem probationem socius de se confessus interrogatur contra socium. Unde, quando

in *L. qui ultimo, ff. de pœnis*, dicitur: *sæpe etiam ideo servari solent post damnationem, ut ex his questio in alios habeatur*, textus intelligendus est de casibus in jure expressis, in quibus Reus de se confessus interrogatur contra socium, ut post glossam ibi docet Fachinæus *lib. 9. controv. c. 88. sed de his V. dicta in tit. 18. de Confess. ubi responsum est ad contraria.*

§. 9.

Quinam prohibeantur testem agere pro, aut contra certas personas, aut in certis causis?

1573. CUM quidam non simpliciter prohibiti sint testem agere; sed solum pro, vel contra certas personas, aut in certis causis, v. g. propter affectionem ad personam, pro vel contra quam deponunt; vel etiam ad ipsam causam, aliosque titulos, quorum objectione testes producti quandoque à testificando repelli possunt, not. de his qui causa affectionis ad personam à testificando repelluntur, actum esse à n. 1555. & quia specificè in hoc puncto quæstio fieri potest, an in casu, quo causa aliqua tractari solet in secreto ab aliquo Collegio (v. g. solum inter Capitulares) singuli de tali collegio sint testis idonei? Resp. etiam ad hoc jam responsum esse ex *c. 5. de Probat.*

1574. Ex hoc inferes, idem dicendum, quando versamur in actu, qui quidem posset fieri, etiam præsentibus aliis extra communitatem constitutis, sed hic & nunc dicitur factus in aliorum absentia, si agatur de commodo totius communitatis, non autem singulorum, quæ singuli sunt. Nam si quid obesset, esset hoc, quod viderentur esse *testes in propria causa;* sed

fed hoc est falſum ; nam alia ſunt res *communitatis*, alia *res ſingularum*, & quod univerſitatis eſt, ſi ſingularum non eſt, cujus exempla referuntur in *L. 6. §. 1. ff. de diviſ. rerum*. Univerſitatis ſunt, non ſingularum, veluti, quæ in civitatibus ſunt, theatra, & ſtadia, & ſimilia, & ſi quæ alia ſunt communia civitatum. Unde etiam eſt, quod in talibus non poſſint ſinguli agere ſuo nomine. Sed neque affectio tanta eſt, ut non prævalere debeat religio Jurisjurandi: quod etiam facit illud vulgare, quod ea, quæ ſunt communitatis, plerumque negligantur.

375. Inferes 2. ſi probandum ſit legatum relictum communitati pro exſtruendis ædificiis, vel fundanda bibliotheca, &c. in tali caſu admitti teſtes de communitate, tanquam omni exceptione majores: ratio eſt ex num. præced. quia non verificatur, eos deponere *in propria cauſa*; & ideo etiam ſinguli poſſunt eſſe teſtes, quando probanda eſt Jurisdic-tio, vel territorium Civitatis: quia inde non accedit ſingulis ut ſingulis aliquod commodum; 2. ſi probandi ſint fines, ſeu limites; 3. quando tractatur de quibusdam locis, vel prætis non ad uſum civium, ſed ad locationem deputatis, pro paſcuis videlicet, pro annuo pretio in ærarium inferendo.

376. Aliud dicendum foret, ſi ageret de cauſa, quæ tangit emolumentum ſingularum, ut ſinguli ſunt; nam tunc eſſent teſtes in propria cauſa, confequenter non legitimi; nec obſtat Legatarios poſſe eſſe teſtes pro approbatione teſtamenti, quo illis aliquid relictum eſt; hoc enim eſt ſpeciali jure indultum, ne hoc ipſo, quod quis rogetur agere teſtem teſtamentarium, eo ipſo illi conſtet, ipſum per teſtamenti diſpoſitionem eſſe excluſum à legatis; quæ ratio aliis non eſt communis. Et quoniam omnibus in re propria dicendi teſtimonii facultatem jura ſubmoverunt, ut dicitur *L. 10. C. h. t.* ideo Tutor v. g. vel adminiſtrator rei alienæ, quando alius agit pro pupillo, vel re aliena, teſtem agere non poteſt, ſi ille

Tom. II.

alius vel ab ipſo Tutore; vel à Judice ad inſtantiam Tutoris conſtitutus eſt, prout clarè habetur *L. ſin. ff. de teſtib.* ibi: *mandatis cavetur, ut præſides attendant, ne patroni in cauſa, cui patrocinium præſtiterunt, teſtimonium dicant; quod & in executoribus negotiorum obſervandum eſt.* Nam talis Actor, periculo Tutoris, ageret; confequenter Tutor in eo caſu deponens eſſet teſtis in cauſa propria.

Ad alteram verò partem quæſtionis, 1577. qui prohibeantur eſſe teſtes contra certas perſonas? Reſp. 1. quod inimicus gravis, & capitalis contra inimicum, *c. 7. 13. & 19. de accuſat. L. 3. ff. h. t. L. 17. C. eod. Authentica de teſtib. ſi verò quis dicat, collat. 7.* Eſt autem inimicus capitalis, qui mihi minatus eſt mortem, vel accuſavit de crimine capitali, vel occidit conſanguineum, &c. ſic Abbas in *c. Accedens, ut lite non conteſt. n. 3.* Hoc autem procedit, quando civiliter agitur; nam quando criminaliter, repellit etiam levis inimicitia, cum teſtis tunc debeat eſſe omni exceptione major. Non procedit autem prædicta regula 1. in inimico reconciliato; 2. nec ſi inimicitia ſit fraude procurata; 3. in inimico utriusque partis; 4. in inimico deponente contra producentem; 5. ſi pars, vel Jdex ex officio nihil opponat; de quibus V. plura *l. 5. tit. 1.*

Quæres 1. An laicus poſſit eſſe teſtis 1578. contra clericum? Reſp. 1. regulariter non poſſe in cauſa, quæ criminaliter agitur, *c. de Cætero, 14. h. t.* ubi dicitur, quod ſecundum ſacros Canones laicus, adverſus Clericum, in cauſa criminali, non admittatur ad ferendum teſtimonium; ſi tamen ſuam, vel ſuorum injuriam proſequatur, tunc *ad accuſandum* admittitur, ſed non *ad teſtificandum*. Nam laici frequenter ſunt inſeſti clericis, *c. Laicos 5. cauſa 2. q. 7.* partim, quia indecens eſt, ut ſtatu inferior, teſtimonium in cauſa criminali ferat contra ſuperiorem ſtatu; arg. *L. Laicos & arg. c. clericus, ead. q. 7.* ubi dicitur, quod *minores* non debeant accuſare, vel teſtimonium ferre contra *majores*: hoc tamen limita, ut procedat, niſi agatur de crimine excepto, *gloſſ. ſin. c. de*

Eee 2

de

de cætero, arg. c. tanta, 7. de Simon. 2. nisi fortè suam, fuorumque injuriam persequatur, c. 1. 2. & 3. sed tunc admittitur, ut accuset, non ut testetur; Zoësius b. t. n. 15. 3. nisi crimen sit notorium, & scandalosum; Felinus in c. de cætero, n. 6. 4. nisi clericus sit infamatus; Imola in c. cum non ab homine, 10. de Jud. n. 7. 5. nisi fiat in subsidium, ubi testis Clericus haberi non potest; Abbas in c. de cætero n. 6. Cæterum Laicus tanquam testis admittitur contra clericum in civilibus, prout colligitur ex c. Ex parte, 7. b. t. v. g. si specialiter suâ interesset, emendari Clericum, contra quem deponit; 2. si deponat in favorem Clerici, v. g. pro ejus fama; imò & femina admittuntur in causa impedimenti, quo arguitur teneri electus, c. tam literis, 33. b. t. Hinc cum Laici in civilibus contra Clericum faciunt plenam probationem, depositio eorum in criminalibus contra Clericum faciet sufficiens indicium ad torturam; Abbas cit. n. 5.

3579. Quæres 2. An Clericus contra Laicum testis esse possit? Resp. quòd non, in causa criminali, c. testimonium 11. q. 1. ibi: testimonium Clerici adversus Laicum nemo recipiat: nemo enim Clericum quemlibet in publico examinare presumat, nisi in Ecclesia; sic Sylvester Papa in Synodo Romana c. 14. sed hoc intellige, quando agitur criminaliter ad pœnam sanguinis: secus, si agatur civiliter, c. quanquam, 14. q. 2. ibi: quanquam Sacerdotum testimonium credibilis habeatur, tamen ipsi in secularibus negotiis pro testimonio, aut consuecendis instrumentis, non rogentur: quia eos in talibus rebus esse non convenit: si autem eventu aliquo causæ interfuerint, & aliquid viderint, vel audierint, ubi nulla idonea secularium inveniantur personæ; ne veritas occultetur, & malus ut bonus æstimetur, in providentia proprii Episcopi sit, ut aut coram se, & competentibus Judicibus, aut aliter honorificè veritatem attollant. Ubi tamen nota, quòd tunc testari, seu testimonium dicere debeat vel coram Judice Laico de licentia sui Episcopi, vel coram Judice Ecclesiastico, qui ejus testimonium transmittat ad Judicem Laicum;

sic Abbas in c. Cum nuncius, 12. h. t. n. 3. & Mascard. a. probat. concl. 1358. n. 61 Cæterum si Clericus coram Judice Laico, vel sponte, vel coactus deponat, sine licentia Episcopi, depositio ejus valet; quia nullo jure dicitur irrita; Pirhing b. t. n. 60. Præter hoc not. Clericum posse esse testem contra laicum in crimine Ecclesiastico coram Judice Ecclesiastico; sic Felinus in cit. c. de cætero, n. 1. qui n. 30. affirmat, idem in causa criminali pro Laici defensione, & probandâ innocentia: & a fortiori procedit jam ex generali consuetudine in consuecendis instrumentis, & contractibus Laicorum, quâ derogatur c. 1. & 2. causa 14. q. 2.

Quæres 3. An Judæi, Pagani, hæretici, aliique infideles, & qui à fide Catholica defecerunt, contra fidelem Catholicum sint testes idonei? Resp. negativè; quia omnes isti sunt de falsitate suspecti, L. fin. C. de hæret. Catholici verò contra illos rectè admittuntur in civilibus, & criminalibus, c. 21. b. t. ibi: testimonium quoque Christianorum adversus Judæos in omnibus causis (cum illi adversus Christianos testibus suis uti presumant) recipiendum esse censemus; & anathemate decernimus feriendos, quicumque Judæos Christianis voluerint præferre in hac parte; cum eos Christianis subjacere oporteat, & ab eis pro sola humanitate foveri. Idem habetur in Clement. 1. h. t. cujus summa ex Johanne Andr. est, quòd per testes Christianos convinci possint Judæi, Saraceni, non obstantibus contrariis privilegiis Regum, & Principum: quibus, si utantur, subtrahitur illis Christianorum commercium.

Advertendum tamen, dictum c. 21. esse desumptum ex Concilio Lateranensi c. 26. ubi dicitur, quòd Judæi testibus suis utantur adversus Christianos, quod contrarium videtur dictis; sed Resp. Pontificem non dixisse in illo cap. 26. Judæi testimonium recipiendum esse contra Christianum, sed, quòd Judæi soleant etiam suos testes producere adversus Christianos; ex quo tamen colligi videtur, quòd in quibusdam casibus Judæi testes recipi possint, videlicet propter consuetudinem

nem loci, uti docet Farinacius q. 56. n. 235. item in defectum aliorum testium, sive si veritas per testes Christianos & idoneos, agnosci non possit, arg. cit. L. & docet Farinacius n. 231.

1582. Ad 3. Partem quaestionis, qui prohibeantur esse testes in certis causis? Resp. 1. Mulierem non posse esse testem in testamento solemni, §. testes, Instit. de testimon. ordin. gloss. in c. Forus, de Verb. Signif. V. non femina. ubi textus: Testes autem considerantur conditione, naturâ, & vitâ. Conditione, si liber, non servus; nam saepe servus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Naturâ, si vir, non femina; nam varium, & mutabile testimonium semper femina producit: sed hoc limita, ut non procedat, 1. in codicillis, & quavis ultimâ voluntate, extra testamentum solemne; gloss. in L. ult. C. de Codicillis; 2. in testamento inter liberos, c. quoniam, h. t. & gloss. in auth. quod sine, C. de testamentis, V. quod sine; quia solemnitates testamentorum, ob publicum favorem, introductæ sunt, quibus partes renunciare, aut derogare haud possunt, uti colligitur ex L. nemo, 25. ff. de legat. ubi dicitur, quod testator cavere non possit, ne leges in testamento suo locum habeant; 3. in testamento ad pias causas; Pirhing h. t. n. 74. cum non indigeat solemnitatibus juris civilis, ut dicemus l. 3. tit. de testam. 4. in testamento militis in expeditione testantis; 5. in testamento factò tempore pestis. Nam hæc testamenta sunt excepta, ut dicemus ibid. Cæterum mulier in utroque foro potest testis esse in causis civilibus; Pirhing cit. n. 66. etiam in causâ matrimoniali, c. super eo, 22. h. t. c. Videtur, 35. q. 6. quod accipe secundum dicta superius, saltem, quando illæ causæ non sunt valde arduæ, & de magna quantitate.

483. Excipe tamen 1. causas feudales, c. unic. l. 2. feud. tit. 32. qui testes sunt necessarii, ad investituram probandam; & docet Felinus hic n. 2. Farinacius n. 39. rationem afferens, quia in causâ feudali testes esse debent summæ, & integræ opinionis, uti sumitur ex lib. 2. feud. tit. quot testes necessarii sint ad probandam feudi ingratitudinem;

2. instrumenta publica, nisi ad hoc sint rogatæ; Pirhing cit. n. 67. Nam, si constet (v. g. ex Notarii relatione) mulieres à contrahentibus vocatas, & rogatas esse, earum testimonium sufficere, quia testes instrumentarii, alioquin non idonei, per talem rogationem partium idonei fiunt (nisi omnino inhabiles sint ad actus publicos) ratio est, quia partes juri, & favori suo renunciare possunt, teste gloss. in authent. de testib. §. Et licet, V. Suppliciiis: in foro Cæsareo potest testis esse etiam in causis criminalibus, L. 18. ff. h. t. L. 20. ff. qui testam. fac. poss. non autem de jure Canonico, c. mulierem, 33. q. 5. ibi: mulierem constat subjectam dominio viri esse, & nullam auctoritatem habere: nec docere enim potest, nec testis esse, neque fidem dare, nec judicare: quanto magis non potest imperare? quod desumptum est ex S. Augustino; excipe tamen, nisi agatur civiliter, vel solum per modum denuntiationis, c. quoniam 3. h. t. ibi: quoniam aliqua nobis de persona Epiphani Presbyteri sunt facinorosa nuntiata, necesse est, ut cuncta diligentius perscruteris, & seu mulieres, cum quibus peregrisse dicitur, seu alios, quos de causâ scire aliquid senseris, huc festines adducere: quatenus Ecclesiasticâ distinctione liquide possint, quæ vera sunt, aperiri. excipe 1. crimina excepta, v. g. simoniæ; arg. c. tanta, 7. de simon. c. In fidei, 5. de heret. 2. si sit defectus Virorum; 3. si vocetur solum causâ inquisitionis, ut in casu cit. c. quoniam.

Ex hoc textu habetur, in causâ civili recipi mulieris testimonium in utroque foro, ut jam notavimus supra; quod tamen accipe cum limitatione, ut non procedat in causis arduis. Nam in his testes magis idonei requiruntur, & quibus nihil prorsus objici possit vitii, at verò mulieribus objici potest, quod habetur in cit. L. Forus. varium & mutabile semper femina testimonium producit; de quo n. 1582.

Præter hæc not. 1. ex recepta sententia requiri, quod Actor, & testis, debeant esse personæ distinctæ, adeoque illum, qui Actor est, non posse esse testem idoneum pro causâ in iudicium deducta; consequenter nec illum, quem

quem tangit causa per Actorem in iudicium deducta, ut ea etiam censeretur merito possit causa propria ejus, qui pro depositione producitur. Et ideo nec Judex in causa, in qua sententiam tulit, vel arbitratus est, in eadem, vel ad eam pertinentibus, est testis idoneus ex 2. q. 6. c. statutum, 38. ibi: statutum est, ut qui forte in Ecclesia quamlibet causam, jure Apostolico Ecclesiis imposito, agere voluerit, & fortasse decisio Clericorum uni parti displicuerit, non liceat Clericum in iudicium ad testimonium devocari eum, qui praeses, vel cognitor fuit, & nulla ad testimonium dicendum Ecclesiastici cujuslibet persona pulsetur.

1586.

Dixi in causa, in qua sententiam tulit; nam secus est, si ante; nullo enim jure ad hoc idoneus reputatur ex hoc praecise, quod causa ad ejus tribunal delata sit, si necdum sententiam tulit, quia licet L. 21. §. 1. ff. de testib. dicatur: illud quoque incunctabile esse, ut, si res exigat, non tantum privati, sed etiam Magistratus, si in praesenti sunt, testimonium dicant: aliud tamen non deducitur, quam dignitatem Judicis non dedecere, testem agere; imò in casu, quo parti foret necessarium testimonium Judicis, posse Judicem vel pro tunc removeri, vel etiam cognitionem causae alteri delegare, si aliunde sit ordinarius, vel habeat potestatem subdelegandi, & testem agere coram subdelegato, per c. dilecto 40. h. t.

Casus in dicto c. 40. contentus hic erat: Inter Praepositum Arienensem, & Comitissam Flandriae controversia erat super donatione praebendarum sacerdotium; eam Papa commiserat Episcopo Attrebatensi, Abbati Dediemenensi, & Attrebatensi Decano; coram his Praepositus litem non contestando, asseveravit, Decani Attrebatensis testimonium sibi in hac causa fore necessarium, quia non nisi per ipsum, & alium quendam testem de jure suo probare possit, ideoque rogavit, ut Judices procederent in causa, Decano remoto, aut processu supersederent, donec consultus Pontifex in locum illius alium Judicem subrogarit; at verò Judices petitionem Praepositi rejecerunt, & eundem, post interpositam appella-

tionem, à praebendarum collatione suspenderunt. His relatis Innocent. III. respondit, nec ob testis defectum, justitia Praeposito denegetur, se Abbatem Ursicampi, in locum dicti Decani subrogare, mandando, si ita est, sicuti narratum fuit, ut relaxata suspensione Praepositi, in causa, juxta prioris mandati formam, legitime procedant.

Ex hoc enim textu deducitur, quòd Judex delegatus removeri debeat, si ejus testimonium parti necessarium sit in ea causa; ne scilicet jus partis, ob defectum probationum, pereat; eo tamen casu debet pars, egens testimonio Judicis, hujus amotionem petere ante litis contestationem, nam per eam censeretur in Judicem confensusse, ut postea, nisi ex nova, aut noviter cognitâ causâ, amotionem petere non possit, ut monet Abbas hic n. 3. deinde necesse est, praemitti aliquam causae cognitionem, quòd alterius Judicis testimonio opus sit; adeoque alius ei subrogari debeat, ut in textu hujus capituli colligitur.

Deducitur 2. quòd, si Judex delegatus causam statim ab initio in totum subdelegavit alteri, adeoque jurisdictionem, quâ nunquam in ea causa usus fuit, omnino à se abdicavit, possit esse testis; secus, si ex parte tantum subdelegavit, seu aliquid sibi jurisdictionis retinuit, juxta C. Judex, de offic. delegati, in 6.

Deducitur 3. quòd Judex ordinarius possit agere testem in causa, quae coram ejus Vicario agitur, si ejus testimonium necessarium sit, ne veritas occultetur; sic gloss. communiter recepta, cum Abbate hic n. 11. Immolâ, n. 3. Felin. n. 2. ratio dari debet, quia Ordinarius totam judicandi liberam voluntatem Vicario permittit, nec se immiscet, nisi quòd causam ad se revocare possit, sed tunc in isto casu alteri committere deberet, & non suspecto, sicut in casu simili docet gloss. in c. querelam, 24. V. commisit, de electione.

Præter hæc not. 1. non esse testem idoneum in causa, qui habet similem causam illi, pro qua deponere deberet; deciditur in C. Personas 20. h. t. ibi: si coram te vel alio quolibet negotia ven-

ventilentur: *nolumus, ut aliqui consimili morbo laborantes, si certum sit, aut legitime super hoc possint convinci, si ab alterutra parte testes adducti fuerint, in testimonium admittantur.* Res ostendi potest exemplo; si Parochus contra aliquem ex Parochianis agat pro decimarum solutione, pro se autem Reus immunitatem à solvendis decimis per tempus immemorabile objiciat, ejusque rei testem producat alium parochianum, qui consimili morbo laborat, seu eadem in nave navigat; quia & ipse similiter, si actio contra eum instituat, se defendere velit per temporis immemorialis immunitatem (hoc casu repellendus erit propter affectionem quam gerit erga causam istam; sic & Judex tanquam suspectus recusari potest, si consimilem ipse causam cum altero habeat, *c. causam, 18. de judic.*

1591. Not. 2. Moveri etiam quæstionem de certis personis (quas *viles* dicunt) num idonei sint, ut in testes producantur? In hac quæstione plurimum pendet ex consuetudine locorum. Nam licet personæ viles videantur rejici per Novellam 90. *c. 1. ibi: non quosdam artifices ignobiles, neque vilissimos, neque nimis obscuros, ad testimonium procedere;* sed, ut si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demonstrari testium vita, quia inculpabilis atque moderata est: quia tamen subjungitur: Sancimus autem, & præcipue in hac maxima, & felicissima civitate, ubi plurima consilia (Deo favente sermoni) multorum, bonorumque copia virorum, *bonæ opinionis esse oportere testes, &c.* rectè videtur colligi, per eam constitutionem ejusmodi personas non tam excludi, *propter earum ignobilitatem, & depressiorem statum, seu conditionem;* quàm, quòd facile haberi possit depositio aliorum de statu digniori; unde in horum defectu illi, nisi laborent aliâ inhabilitate, non videntur exclusi. De paupere verò censet Sanchez *l. 6. consil. moral. c. 5. d. 14. n. 6.* si pauper considerata indigentia non sit talis, qui credatur posse facile corrumpi per pecuniam, pauper-

tatem non esse defectum à ratione testis idonei.

ARTICULUS III.

De vi probationum per testes.

CUM inter primas probationes ea sit 1592. valde consueta, quæ fit per testes legitimos, præsertim in causis, quæ per instrumenta, vel alios probationum modos legitime doceri non possunt coram Judice, cui in re controversa, & inter litigantes ambigua, fides facienda est, secundum quam legitime pronuntiare possit; plura in quæstionem venire possunt de vi, & virtute, quam præstant probationes factæ per testes, ut constabit ex seqq. Quia in re certum est, si testes scienter falsum deponant, & in vi ejusmodi depositionum pars altera, contra quam in causa proposita deposuerunt, exinde lædatur in bonis suis, testes non modo peccare, sed etiam in conscientia teneri ad reparandum læso damnum falsis eorum attestationibus efficaciter, ac injustè illatum; quibus positis:

§. I.

De numero testium ad plenam probationem.

QUÆSTIO I. est, an unus testis sufficiat ad plenam rei controversæ probationem? Resp. *generaliter* loquendo, ac *indefinitè*, Judicem ex testimonio unius tantum hominis, etiam omni exceptione majoris, & cujusvis sit dignitatis, nullam controversiam in judicium deductam terminare posse, consequenter unius tantum depositionem, quantumcunque justam, & ab omni suspitione remotam, non facere probationem *plenam in judicio*, universaliter loquendo, ut monuimus. Utroque enim jure *regulariter* ad faciendam probationem requiruntur testes *saltem duo*. Prima probatio de jure Ecclesiastico sumitur ex *c. Veniens 10. h. t.* ubi dicitur: *unius testimonium non sufficere ad condemnationem*, ubi hoc, tanquam universalis ratio, subjungit-